

**O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
"Zamonaviy biologiyaning dolzarb muammolari: yechimlari,
istiqbollari va o'qitishda fan-ta'lim integratsiyasi"
xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiyasi ilmiy ishlar
TO'PLAMI**

**Министерство высшего образования, науки и инноваций
Республики Узбекистан, Чирчикский государственный
педагогический университет
СБОРНИК**

**научных материалов международной научно-практической
конференции «Актуальные проблемы современной биологии:
решения, перспективы и интеграция науки и образования в
обучении»**

**Ministry of Higher Education, Science & Innovation of the Republic of
Uzbekistan, Chirchik State Pedagogical University
COLLECTION**

**of scientific materials international scientific & practical conference
"Current problems of modern biology: solutions, prospects &
integration of science & education in teaching"**

2023 yil 26-27 oktyabr Chirchiq (O'zbekiston)

o'qituvchilari maktabgacha yoshdagi bolani qabul qilishda shuni unutmaslik lozimki, 6, hatto, 7 yoshli bola 1-sinfga kirishda uning oiladami, bog'chadami maktabgacha ta'limni to'liq olganligidan qat'iy nazar, o'quv faoliyatining ma'lum bir ko'nikmalariga ega bo'lsa-da, baribir ma'lum muddatgacha bola maktabgacha yoshdagi davrning o'ziga xos xususiyatlarini saqlab turadi. U hali o'quv faoliyati uchun kerakli bo'lgan sifatlar va uddaburonlikka ega emas. U bu hislatlarni o'quv jarayoni davomida egallashni davom ettiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ilk o'qitish bosqichida maktabgacha ta'lim tashkilotida ham, maktabda ham ularga o'qishda birdan qat'iy belgilangan talablarni qo'yish mumkin emas, faqat maktab dars tizimidagi ta'limni qo'llash kerak. Namuna uchun maktabgacha ta'lim tashkilotida va maktabda ta'lim shakli mutanosibligi taqsimotini keltiramiz.

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarining katta va tayyorlov guruhida - 80 foiz o'yin -20 foiz mashg'ulot;

- birinchi sinflarda 1-yarim yillikda - 60 foiz o'yin - 40 foiz dars;

- birinchi sinflarda 2-yarim yillikda - 30 foiz o'yin - 70 foiz dars;

Bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti ota-onalar bilan o'zaro hamkorlikning quyidagi shakillarini tashkil qilishi mumkin:

- Ota-onalarning maktabgacha ta'lim tashkiloti borasidagi fikrlarini hisobga olish;

- Ilk rivojlanish masalalarida ota-onalarga bilim berish;

- Ota-onalarni o'quv-tarbiyaviy jarayonda faol qatnashishga jalb;

- Ota-onalarning tashkiloti hayotida ishtirok etish borasidagi tashabbuslarini qo'llab-quvatlash [5].

Yosh avlodni bugungi kunda zamon talablariga javob bera oladigan darajada tarbiyalashimiz uchun ta'lim muassasalari va ota onalarning o'zaro hamkorligini alohida qayd etishimiz mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashga bolalarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim va tarbiya berish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev Toshkent sh., 2016-yil 29-dekabr PQ-2707-son qarori

2. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari 2018-yil 18-iyun T.:

3. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim Vazirligi- Ilk qadam|| Maktabgacha ta'lim muassasasining davlat o'quv dasturi Toshkent - 2018 yil 2-bob 2.5 p 7 b.

4. Jalilova S.X., Aripova S.M. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi Toshkent: «Faylasuf lar» nashriyoti. 2017. - 425 b.

5. Yuldasheva S.M. "Yosh davrlar psixologiyasi" fani bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent -2016.

BIOLOGIYA DARSLARIDA GUGURT DONALARI METODIDAN FOYDALANISH

Ashirbayeva A.E., Raxmatullayeva A.Q.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O'zbekiston

ashirbayevaorzugul@gmail.com, a.raxmatillayeva@cspi.uz

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentyabrdagi "Xalq ta'limi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi farmonida xalq ta'limi tizimini isloh qilishning asosiy yunalishlari sifatida xalq ta'limi tizimiga ilg'or xorijiy tajribani, o'quv-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, shu jumladan ta'lim berishning innovatsion usullarini joriy etish belgilangan edi. Bunda o'quv va o'quv-uslubiy adabiyotlarning yangi avlodini yaratish, fundamental va amaliy ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish muhimligi ta'kidlangan.

Mazkur farmon ijrosini ta'minlash maqsadida "2018-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi" tasdiqlangan. Unda umumiy o'rta ta'limning yangi davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini takomillashtirish va shu bilan birga STEM (S - science - fan, T - technology - texnologiya, Ye - engineering - muhandislik ishi, M - mathematics-matematika) ta'limini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish vazifalari belgilangan. Bunda avvalo xorijiy tajribani o'rgangan holda, ishlarni tahlil qilish va amaliyotga qo'llash choralari ko'rilmoqda [1].

Zamonaviy dunyodan ortda qolib ketmaslik uchun aynan tabiiy fanlarni yaxshiroq o'qishlari uchun o'quvchilarga sharoit qilib berish, ijtimoiy fanlarni o'zlashtirishda yuzaga kelgan raqobat bu fanlarda ham paydo bo'lishiga turtki berish, ularning potensialini yuzaga chiqarishlariga 100 foizlik imkon berish – ta'lim tizimimizning asosiy vazifasi hisoblanadi.

O'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonida o'qitishning og'zaki, ko'rgazmali, amaliy metodlari bilan bir qatorda muammoli, mantiqiy, mustaqil ishlash, o'qitishni rag'batlantirish va asoslash, o'qitishdagi nazorat va o'z-o'zini nazorat metodlaridan foydalanish yo'llarini yaxshi bilishi lozim. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni o'qitish va ular bilimini rivojlantirishda quyidagi faoliyat ketma-ket amalga oshiriladi: - savollar tuzish o'quvchilardan biroz kuch talab qiladi, ayniqsa, ular tuzgan savollar paragrafdagi savollarni takrorlamasligi kerak;

juftlikda ishlash tashkil etilgan;

guruh ichida ishlash tashkil etilgan.

E'tibor qilish va tuzatish kerak bo'lgan biologik xatolar bilan hikoya tuzish o'quvchilarda alohida qiziqish uyg'otadi. Bu yaxshi bilim, tasavvur, mantiq va fikrlarni shakllantirish qobiliyatini talab qiladi. Yangi materialni o'rganayotganda birinchi darsda yetishmayotgan so'zlar bilan matnlar tarkibini berish maqsadga muvofiq, chunki bu juda qiyin emas.

Berilgan so'zlar asosida hikoya tuzish fikrlash va nutq faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi [2].

Biologiyani o'qitishda turli xil metodlaridan ayniqsa gugurt donalari metodidan foydalanib yuqori natijalariga erishishimiz mumkin. Gugurt metodining avzalliklariga to'xtalib o'tamiz; o'quv materialini qay darajada o'rganilganligini aniqlashda, turli muammolar va vaziyatlarni yaratishda va asosiy tushunchalarni taxlil qilishda va tariflashda shu bilan birga o'z ustida mustaqil ishlash imkonini beradi. Gugurt metodini darsning qaysi vaqtida qo'llash mumkin? Albatta darsni mustahkamlash jarayonida qo'llash maqsadga muvofiqdir [3].

Bu metodni o'tkazish uchun biz gugurt donalarini olamiz va o'quvchilariga gugurt donasidan kim qancha olishini tavsiya qilib chiqamiz. Albatta har bir o'quvchi olgan gugurt donalariga qarab mavzu yuzasidan o'zlari o'rgangan bilimlarini sizga aytib beradi. Bu bilan darsda o'qituvchini baholash tizimni ham aniqlanadi va berilg malumot o'quvchilariga qay tarzda yetib borganligi ham aniqlanadi [4]. Albatta o'tilgan dars mustahkamlanadi. Bazida gugurt metodidan o'quvchilar charchab zerkib qolgan holatda biz ranglar olamiga sayohat metodidan ham foydalanishimiz mumkin [5]. Biz gugurt donalari metodini ranglari olamiga sayohat usulida davom ettirishimiz mumkin. O'quvchilariga ranglar tavsiya qilinadi va siz qaysi ranglarni ko'proq yoqtirasiz bu yerda ranglar turlicha xilma xil ham bo'lishi mumkin, va o'quvchilar o'zlari ranglarni tanlab olishadi va mavzu boyicha kim nechta rang tanlagan bo'lsa shuncha ma'lumot aytib beradi. Albatta bu ranglari istagi bo'ladi [6]. O'quvchilar mavzu yuzasidan har bitta tanlagan rangiga yana bittadan malumotlar aytib beradi. Albatta bu usul o'quvchilarida birinchi o'rinda Mustaqil fikrlashga, diqqatni bir joyga jamlashga, etiborli, sezgir, udaburon bo'lishga. Mavzu bo'yicha olingan bilimlarini mustahkamlashga va albatta mavzu yuzasidan malum bir malumotga ega bo'lishida yaqindan yordam beradi [7].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentyabrdagi "Xalq ta'limi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida" gi farmoni.
2. Tolipova J.O. Biologiya o'qitishida pedagogika texnologiyalari Toshkent - 2011.
3. Tolipov J.O. G'ofurov A.T. Biologiya o'qitish metodikasi Toshkent 2004.
4. Kitob.uz Respublika bolalari kutubxonasi saytidan
5. Arxiv.uz saytidan.
6. Kairullayevna R.A. Modern pedagogical technologies used to identify Gifted students in biology teaching. European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA), 2021. 2(10), 211-214.
7. Kairullayevna R.A. Increasing student natural literacy requirements for steam approach. In Conference Zone. February. 2022.

XXI ASR EKOLOGIYASI. INSON OMILI: YUTUQLARI, MUAMMOLARI VA ZARARLARI HAMDA YECHIMLARI

Babakulova F.U.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O'zbekiston

Hech kimga sir emaski, tabiat uzoq yillar mobaynida turli xil voqea va hodisalar ta'siri natijasida shakllanib kelayotgan omildir. Xo'sh, bu ta'sirlarni yuzaga keltiruvchi birliklar nima? Bular: abiotik omillar, flora, fauna va albatta inson omilidir. Barchamizga ma'lumki bugungi kunga kelib inson omilining tabiatga ta'sir ko'lami juda yuqoridir. Insonning hozirgi kuchini inobatga olib aytganda o'tgan yuz yildan beri odamlarning tabiatga, xususan, ekologiyaga ta'siri boshqa omillarga nisbatan ancha yuqori [2].

Bundan ko'rinib turibdiki biz XXI asr ekologiyasini bevosita antropologik ta'sirlar bilan o'rganishimiz juda ham muhimdir. Bu esa bizga mavjud muammolarning kelib chiqish sabablarini, ularning yechimini va kelgusida mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olishga yordam beradi. Keling, bularni barchasi bilan misolar orqali tanishib chiqsak.

Inson omilining eng katta yutuqlaridan biri bu tabiatning eng kuchli energiyasi o'zlashtira olganligidir. Misol tariqasida aytadigan bo'lsak, organik energiyadan tashqari, suv, quyosh, shamol va eng asosiysi atom energiyasini o'z maqsadlarida qo'llay oladi. Bu esa insoniyatga juda katta imkoniyat yaratadi. Biologiya, kimyo, ekologiya va shu kabi yondosh sohalarining rivojlanishi esa yangi navli o'simliklar, hayvonlarning yangi zotlari, mikoorganizmlarning yangi shtamlarini yaratishga, shuningdek, mavjud bo'lgan turlarning saqlab qolinishiga ham birmuncha imkon yaratdi [1]. Masalan, oddiy qishloq xo'jaligi miqyosida ekiladigan g'o'zani ko'rsak. Ko'pchilik paxta yetishtirish bilan shug'ullanadigan davlatlar Mekisika g'o'zasidan foydalanishadi, chunki bu g'o'za turi evolutsiya jarayonida har qanday sharoitga moslashuvchan holatga kelgan. Xususan, O'zbekistonning o'zida bu g'o'zaning jaydari g'o'za bilan chitishtirilgan navidan ko'proq foydalaniladi. Bu nav asosan ko'p va sifatli hosil berishi, har qanday kasalliklar, xususan, viltga chidamli ekanligi bilan alohida e'tirof etiladi. Shu birgina g'o'za navining o'zi genetika, seleksiya, ekologiya fanlarining yutuqlari o'zida jamlagan. Har bir ishda yutuq bo'lgani kabi uning zararlari va muammolari ham bo'ladi.

Zararlar haqida so'z yuritadigan bo'lsak, antropogen omil ta'sirida shu kungacha o'simliklar dunyosida 30 mingdan ortiq turdagi o'simliklar butunlay yo'qolib ketgan, 25 ming turi esa yo'qolish arafasida. O'zbekiston Respublikasida esa mavjud o'simlik turlarining 10-12 %i himoyaga muhtoj. Statistik ma'lumotlarga ko'ra 1,5 ming yil avval yer yuzini 47 % ini o'rmonlar tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatgich bugun 27 % ni tashkil etmoqda. BMT bergan rasmiy ma'lumotlarga qaraganda, sanoat rivojlana boshlagan davrdan buyon 150 turdagi jonivor yo'qotilgan bo'lsa, kelajakda 250 ming xil o'simlik turi tamomila yo'qolib ketishi mumkinligi haqida ta'kidlagan. Bunday